

Insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2022

Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och
Regioner – Slutrapport (dnr S2021/08203)

Sveriges
Kommuner
och Regioner

Förord

Staten och Sveriges och Kommuner (SKR) har ingått en överenskommelse om insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention för 2022.

Överenskommelsen omfattar medel till regioner och kommuner för utvecklingsarbete inom området samt medel till SKR för att stödja arbetet.

Den här rapporten redovisar det arbete som SKR utfört inom ramen för överenskommelsen. SKR:s insatser har bedrivits i nära samverkan med regioner och kommuner, myndigheter, patient- brukar- och anhörigorganisationer och övriga civilsamhället.

Under andra halvåret av 2022 har arbetet inom ramen för överenskommelsen fortsatt, trots sorgen efter Ing-Marie Wieselgren som mördades under Almedalsveckan den 6 juli. Ing-Marie personifierade under många år det nationella arbetet för psykisk hälsa. Hon delade alltid med sig av sin kunskap och sitt engagemang inom området och lyckades alltid verka på många arenor och nivåer samtidigt. För oss på SKR var hon en omtyckt arbetskamrat och stor inspiratör.

I rapportens avslutande del beskrivs hur arbetet planeras att bedrivas vidare i Ing-Maries anda.

Stockholm, 2023-03-31

Anders Printz

Avdelningen för vård och omsorg

Innehåll

1. Inledning	5
2. SKR:s arbete inom ramen för överenskommelsen.....	7
2.1 Samordning och erfarenhetsutbyte kring utvecklingsarbetet baserat på de lokala och regionala handlingsplanerna och stöd till uppföljning och analyser som kan vara av intresse för flera kommuner och regioner	8
2.1.1 Insatser för att stödja omställningen till nära vård.....	9
2.1.2 Insatser för att implementera kunskap	9
2.1.3 Patienter och brukare som aktiva medskapare av vården och omsorgen – en mer personcentrerad vård och omsorg	10
2.1.4 Psykiatri i siffror	12
2.1.5 Internationellt samarbete.....	12
2.2 Utvecklingsarbete i syfte att stödja en ökad tillgänglighet till första linjen insatser för barn och unga och till barn- och ungdomspsykiatri.....	13
2.2.1 Stöd till de yngsta barnen.....	14
2.2.2 Elevhälsobaserade modeller har prövats.....	14
2.2.3 Första linjen fortsätter att utvecklas	15
2.2.4 En mottagarfunktion utvecklas i många regioner	15
2.2.5 Stöd till utveckling inom barn- och ungdomspsykiatri	16
2.2.5 Ungdomsmottagningar	18
2.3 Stöd till det lokala och regionala suicidpreventiva arbetet	18
2.4 Innovationsstöd och samordning för förbättrad tillgänglighet med mobila lösningar, inklusive vård och behandling på distans, och effektiva och ändamålsenliga lösningar för transporter av patienter liksom uppföljning av satsningen på mobila lösningar	20
2.4.1 Prehospital akut psykiatrisk vård – mobila lösningar	20
2.4.2 Digitalisering.....	22
2.5 Inventering av pågående utveckling och erfarenhetsutbyte samt analys av framgångsfaktorer och hinder med särskilt fokus på samverkan och stöd för arbete och sysselsättning.....	25
2.5.1 Sociala investeringar och utfallskontrakt.....	25
2.5.2 Arbetsmiljö och psykisk hälsa	27
2.6 Stöd till utveckling av den psykiatriska traumavården	28

2.6.1.Traumastödet	29
2.7 Stöd till uppföljning och systematiskt förbättringsarbete på verksamhetsnärlivå med särskilt fokus på kvalitet i vård och behandling vid samsjuklighet samt att minska behovet av tvångsvård och tvångsåtgärder	29
2.7.1 Psykiatrisk tvångsvård – Fokus trygg och meningsfull heldygnsvård med minsta möjliga behov av tvång	29
3. Fortsatt arbete	32

1. Inledning

Majoriteten av befolkningen upplever ett gott psykiskt välbefinnande och är nöjda med livet, men den självskattade psykiska ohälsan ökar liksom andelen personer med psykiatriska diagnoser. Efterfrågan på stöd och behandling, där det framförallt är den psykiska ohälsa som hänger samman med sättet vi lever och samtidigt krav och förväntningar, är fortsatt hög. Problematisk skolfrånvaro, sjukskrivning, utanförskap och högt söktryck inom vården med påföljande värdköer är exempel på konsekvenser av psykisk ohälsa för individen och för samhället. Samtidigt krävs personcentrerade och samordnade insatser för att personer med allvarliga psykiatriska tillstånd ska uppnå högsta möjliga livskvalitet och hälsa.

För att lösa dessa samlade utmaningar har SKR och regeringen sedan 2008 ingått överenskommelser som gett kommuner och regioner stöd till utvecklings- och förbättringsarbete inom området psykisk hälsa och suicidprevention. Den här rapporten redovisar det arbete som SKR bedrivit inom ramen för 2022 års överenskommelse. Utvecklingsinsatser som genomförts med stöd av medel som avsatts till kommuner och regioner följs upp av Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten.

SKR:s arbete har både omfattat främjande och förebyggande insatser samt åtgärder som syftar till att förbättra vård- och stödinsatser för personer med allvarliga psykiatriska tillstånd. Angreppssättet bedöms som viktigt för att regioner och kommuner ska klara de utmaningar som den psykiska ohälsan innebär.

För att välfärdens resurser ska kunna riktas till dem med störst behov krävs också information om hur var och en kan själv agera för att främja och bibehålla sin psykiska hälsa. Det krävs också att flera aktörer än hälso- och sjukvård och socialtjänst bidrar i arbetet. SKR startade år 2019 *Kraftsamling för psykisk hälsa* där regioner, kommuner, myndigheter och representanter för civilsamhället samlas kring ett antal områden för att genom erfarenhetsutbyte och gemensamma insatser bidra till ökad psykisk hälsa. Ansatsen är; Ett mer hälsofrämjande samhälle och levnadsätt, där individer rustas att nå sin fulla potential och välbefinnande och där de som behöver det får goda vård- och stödinsatser i tid.

Arbetet inom ramen för kraftsamlingen har kunnat stödja arbetet mot de mål som anges i överenskommelsen.. Insatserna har även delvis samordnats med det arbete som bedrivs inom ramen för andra överenskommelser. Det gäller särskilt omställningen till Nära vård, som ska ge förutsättningar för tillämning av arbetssätt som fokuserar mer på hälsa än på sjukdom. Omställningen ska också stödja samarbeten mellan olika delar av regionernas och kommunernas verksamheter för personer med allvarliga psykiatriska tillstånd.

Nedan följer en redovisning av vilka insatser som bedrivits av SKR, genom sektionen Uppdrag Psykisk Hälsa, inom ramen för överenskommelsen om psykisk hälsa 2022 samt vilka resultat arbetet har bidragit till. Avslutningsvis lämnas några reflektioner om den fortsatta inriktningen för SKR:s arbete.

2. SKR:s arbete inom ramen för överenskommelsen

I överenskommelsen om insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention åtar sig SKR att samordna regioners och kommuners arbete samt utveckla initiativ och lösningar som kan användas som stöd till lokalt och regionalt förbättringsarbete. Överenskommelsen specificerar även ett antal områden som ska ingå i SKR:s arbete;

- Samordning och erfarenhetsutbyte kring utvecklingsarbetet baserat på de lokala och regionala handlingsplanerna och stöd till uppföljning och analyser som kan vara av intresse för flera kommuner och regioner.
- Utvecklingsarbete i syfte att stödja en ökad tillgänglighet till första linjens insatser för barn och unga och till barn- och ungdomspsykiatri.
- Stöd till det lokala och regionala suicidpreventiva arbetet.
- Innovationsstöd och samordning för förbättrad tillgänglighet med mobila lösningar, inklusive vård och behandling på distans, och effektiva och ändamålsenliga lösningar för transporter av patienter liksom uppföljning av satsningen på mobila lösningar.
- Inventering av pågående utveckling och erfarenhetsutbyte samt analys av framgångsfaktorer och hinder med särskilt fokus på samverkan och stöd för arbete och sysselsättning,
- Stöd till utveckling av den psykiatriska traumavården.
- Stöd till uppföljning och systematiskt förbättringsarbete på verksamhetsnära nivå, med särskilt fokus på kvalitet i vård och behandling vid samsjuklighet samt att minska behovet av tvångsvård och tvångsåtgärder.

SKR:s arbete inom ramen för överenskommelsen redovisas i den här rapporten med ovan nämnda som rubriker.

SKR arbetar för att använda könsuppdelad statistik så långt det är möjligt i redovisningar och analyser. Materialet i *Psykiatri i siffror* är könsuppdelat och under 2022 gjordes en särskild jämställdhetsanalys av resultaten. Ett annat exempel är utbildningen i riskorienterat arbetssätt, som är jämställdhetsintegrerad, vilket är av särskild vikt då det råder stor skillnad i sjukskrivningar mellan män och kvinnor. Ett arbete har även påbörjats för att

säkerställa att texterna i vård- och insatsprogrammen för psykisk hälsa är jämställdhetsintegrerade. Utöver att använda könsuppdelad statistik arbetar SKR även för att både innehåll och genomförande av utbildningar och annat material ska vara jämställda.

2.1 Samordning och erfarenhetsutbyte kring utvecklingsarbetet baserat på de lokala och regionala handlingsplanerna och stöd till uppföljning och analyser som kan vara av intresse för flera kommuner och regioner

Regionerna och kommunerna i varje län har varsin utsedd samordnare för det arbete som bedrivs inom ramen för överenskommelsen. SKR har ett nätverk för samordnarna och har löpande genomfört träffar. Det har skapat möjlighet för regioner och kommuner att ta emot och förmedla information, stödja varandra i arbetet med att identifiera utvecklingsbehov samt vidta relevanta åtgärder inom de områden som överenskommelsen omfattar. Nätverket används som en plattform för kommunikation mellan regioner och kommuner samt Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten som har i uppdrag att följa upp arbetet inom ramen för överenskommelsen.

Sedan tidigare finns Nätverket för styrning och ledning av psykiatri (NSLP) som består av förvaltningschefer och/eller motsvarande för den psykiatriska vården i regionerna. Nätverket ger SKR möjlighet att förankra och utveckla de frågor som omfattas av överenskommelsen med ledningen i regionerna. NSLP är tillsammans med SKR beställare av kartläggningen Psykiatri i siffror. Andra områden där SKR, via nätverket, följer och stödjer utvecklingen är den pre-hospitala akutpsykiatriska vården, uppföljning och resultatredovisning när det gäller tillgänglighet och väntetider till den psykiatriska vården samt prioriteringar och tillgänglighet när det gäller utredning och behandling av adhd.

Övriga områden som kan nämnas är omställningen till en god och nära vård, utveckling och kvalitet inom den psykiatriska heldygnsvården, psykiatriska tvångsvården och rättspsykiatri. Via nätverket följer och stödjer också SKR användningen och implementeringen av nationella riktlinjer och nationella vård- och insatsprogram. NSLP är en viktig arena för samordning och erfarenhetsutbyte kring pågående lokala och regionala utvecklingsarbeten enskilt inom regioner eller i samverkan med en eller flera kommuner.

2.1.1 Insatser för att stödja omställningen till nära vård

Sedan flera år har SKR verkat för utveckling av stöd till psykisk hälsa på primärvårdsnivån för både barn, unga och vuxna. Arbetet har fortsatt i samarbete med satsning på Nära vård.

Under året arrangerades Hälsa fyra webinarium med koppling till psykisk hälsa och de bedömningar som finns i delbetänkandet SOU 2021:6, *Rätt stöd till psykisk hälsa*. Innehållet fokuserade på betydelsen av fysisk aktivitet för psykisk hälsa, vården för äldre på primärvårdsnivå, stegvis vård och samarbete mellan primärvårdsnivå, socialtjänst och specialistnivå. Samtliga tillfällen var välbesökta och nådde tillsammans fler än 1 000 deltagare. Deltog gjorde verksamhetspersoner och personer med ledande och/eller strategiska funktioner från kommun och region samt forskare, patienter, brukare och representanter från statliga myndigheter. Medverkade i programmet gjorde chefer och medarbetare från olika verksamheter och andra intresseorganisationer.

Baserat på ett urval av presentationerna på de tio webinarium som genomförts under 2021 och 2022 har en rapport¹ med lärande exempel tagits fram och spridits inom relevanta nätverk.

2.1.2 Insatser för att implementera kunskap

Lättillgänglig kunskap är viktig för såväl elevhälsa, socialtjänst som hälso- och sjukvård. Att den grundläggande kunskapsmassan är gemensam för de aktörer som finns kring individer med psykiska besvär eller psykiatriska tillstånd, är av största vikt för att underlätta samarbete och jämlik vård.

SKR har därför fortsatt att stödja gemensam kunskapsutveckling genom Nationellt system för kunskapsstyrning hälso- och sjukvård inom dessa områden.

Det finns ett nära samarbete med Nationellt programområde (NPO) psykisk hälsa för att bland annat stödja spridning och användning av vård- och insatsprogram (VIP) i både kommuner och regioner för att i förlängningen få mer jämlika insatser landet över.

SKR förvaltar den webbsida² där vård- och insatsprogrammen presenteras. Webbplatsen, vardochinsats.se, har i genomsnitt 15 000 unika besökare per månad.

¹ [Nära vård för rätt stöd till psykisk hälsa](#)

² Webbplatsen vardochinsats.se <https://vardochinsats.se/>

Mycket av det arbete som SKR gör inom överenskommelsen har direkt eller indirekt med kunskapsstyrning att göra. Några tydliga exempel är framtagandet av grundkomponenter för en trygg och meningsfull heldygnsvård, arbetet med att sprida kunskap och erfarenheter kring samordnad individuell plan (SIP), seminarier kring nära vård och psykisk hälsa samt utbildningar i riskorienterat arbetssätt.

2.1.3 Patienter och brukare som aktiva medskapare av vården och omsorgen – en mer personcentrerad vård och omsorg

Brukare och patienter behöver vara aktiva medskapare i den vård och de insatser som de får från hälso- och sjukvård samt socialtjänst. Detsamma gäller för elever i skolan. SKR stödjer kommuner och regioner i utvecklingen av en mer personcentrerad vård och omsorg inom psykisk hälsa.

SKR har under 2022 erbjudit arenor för omvärldsbevakning samt kunskaps- och erfarenhetsutbyte rörande samordnad individuell planering, utbildat i frågor som rör samverkan och samordning samt besvarat frågor, spridit material och delat goda exempel. SKR samverkar med patient- och brukarrörelsen genom löpande kontakter med bland annat Nationell samverkan för psykisk hälsa (NSPH).

Överenskommelsen stödjer förutsättningarna för samverkan

Tvärsektoriella system för samverkan behöver organiseras såväl inom respektive huvudman som mellan huvudmännens olika verksamheter.

Den lagstiftning som huvudmännen har att följa både möjliggör och hindrar en effektiv samverkan. SKR deltar i arbetet med att vägleda och stödja kommuner och regioner samt lyfta identifierade behov av förändringar i lagstiftning till statliga myndigheter och utredningar för att en effektivare samverkan ska kunna utvecklas.

SKR har påtalat behovet av en sammanhållen journalföring, så att ett effektivt informationsutbyte mellan verksamheter och huvudmän kan ske rörande de personer som får insatser från olika aktörer, utan att skyddet för den enskildes integritet riskeras. En statlig utredning lade 2022 fram förslag på hur äldreomsorgen och verksamheter för personer med funktionsnedsättning kan hantera frågan. SKR:s bedömning är dock att det finns fler målgrupper som har behov av samma möjlighet. Det behövs också tillämpningsstöd för den lagstiftning som nu är på plats, vilket SKR avser ge kommunerna och regionerna.

SKR arbetar även med utveckling av verksamhetsnära samverkan mellan och inom huvudmännen.

Flera regioner har börjat utveckla särskilda mottagarfunktioner för råd och stöd för barns psykiska hälsa. SKR stödjer fortsatt utvecklingen av första linjen för psykisk ohälsa samt arbeten med SIP.

Stöd för tillämpning av SIP ger fokus på samverkans innehåll

För SIP har SKR en digital samverkansyta för personal i kommuner och regioner, som ofta använder sig av eller utbildar andra i hur verktyget kan användas. SKR bistår med support, utbildningar av olika slag och sprider stödmaterial som utvecklats. SKR följer löpande vilka frågor som kommer in, för att få en bild av utvecklingen och behovet av stöd. En tydlig förändring är att frågorna nu framförallt handlar om hur en god kvalitet och en hög delaktighet med patienter/brukare kan åstadkommas genom SIP och annan samverkan mellan verksamheter och huvudmän. Tidigare var fokus snarare på vilka lagstadgade krav på samverkan som finns och vad som krävs för att de ska uppfyllas. Det är inte längre en fråga om huruvida man ska samverka, utan fokus på hur man kan göra för att samverkan ska få ett så bra resultat som möjligt.

Med hjälp av SKR:s material *Mötescirkeln* får alla deltagare möjlighet att förbereda sig inför mötet och kan i förväg få förståelse för hur det går till.³ Sedan 2016 har de spridits i över 55 000 tryckta exemplar och SKR får ofta uppskattande återkoppling från både verksamhetsföreträdare samt brukare och närstående.

SKR samordnar och främjar erfarenhetsutbyte

På flera håll i landet finns personer med uppdrag att strategiskt och/eller operativt samordna och utveckla arbetet med SIP, ofta kallade SIP-samordnare. SKR har under året fortsatt att erbjuda dessa personer särskilt stöd i form av ett digitalt Samarbetsrum, där 12 deltagare finns från barn- och vuxenverksamheter i både kommuner och regioner.

Det har det anordnats ett flertal digitala möten med olika teman och fokus på olika målgrupper för SIP-samordnare. Mötena har samlat 20-50 deltagare per

³ Mötescirkeln på Uppdrag Psykisk Hälsas webbplats

<https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/sip/sip-mote/motescirkel/motescirkel-for-mobilen/>

tillfälle. Det finns även utbildningar till SIP-samordnare, möjlighet till uppföljningsmöten för dem som gått utbildningarna och en särskild supportfunktion dit regioner och kommuner kan vända sig med frågor.

Samverkansprojekt med Statens Institutionsstyrelse (SiS)

Ett samverkansprojekt mellan SKR och SiS har påbörjats under året och kommer att fortgå 2023. Syftet är att fler ungdomar på statliga ungdomshem ska erbjudas SIP. Resultatet av arbetet kommer tillföra kommuner, regioner och SiS nyttiga erfarenheter och även delas med den statliga utredningen; *Barn och unga i samhällets vård*, som bland annat ska analysera om det krävs förtydliganden i SiS hälso-och sjukvårdsuppdrag och ta ställning till om SiS bör ges möjlighet att initiera en SIP. I projektet ingår att utbilda chefer som personal i SIP. För ungdomarna som deltar har riktad information tagits fram till dem och deras vårdnadshavare.

2.1.4 Psykiatrin i siffror

Psykiatrin i siffror⁴ är en kartläggning som omfattar verksamhetsdata från samtliga regioner. Rapporterna fokuserar på att presentera jämförelsetal mellan regionerna gällande barn- och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri och rättspsykiatrisk vård.. Sammanställningen har gjorts sedan 2010. Syftet med kartläggningen är i första hand att stimulera utveckling av vården genom att ge regionerna möjlighet att jämföra sig med, och lära av, varandra. Kartläggningen ska inspirera, utmana, ge nya insikter och komma till användning för analys och beslut på såväl regionnivå som förvaltnings- och kliniknivå. Samtidigt är det viktigt att kunna ge en samlad nationell bild av den psykiatriska vården i Sverige. Kartläggningen omfattar regionernas resurser för öppenvård och heldygnsvård i form av vårdplatser, patientbesök, vårdtillfällen, vård dagar, personal samt kostnader etc. Flertalet regioner använder sig av resultatet i rapporterna som en viktig källa för sitt förbättrings- och utvecklingsarbete.

2.1.5 Internationellt samarbete

Det internationella samarbetet har fortsatt under 2022. SKR medverkar i Organisationen för ekonomiskt samarbete och utvecklings (OECD) expertgrupp för det strategiska utvecklingsprogrammet kring välbefinnande och psykisk hälsa, som startade hösten 2021 och pågår till 2023. Dialoger sker kontinuerligt

⁴ Psykiatrin i siffror <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/psykiatrin-i-siffror/>

med internationella aktörer, som Världshälsoorganisationen (WHO) och på EU-nivå.

SKR har aktivt samverkat med styrgruppen, och deltar i olika forum, inom International Initiative for Mental Health Leadership (IIMHL).

SKR följer även arbetet i EMental Health International Collaborative, ett nätverk för policy och implementering av digital psykisk hälsa och välbefinnande. Samarbetet ligger till grund för erfarenhetsutbyte mellan regioner och kommuner i Sverige och motsvarigheter i andra länder. Kunskap från andra länder används också vid seminarier och utbildningstillfällen som anordnas av SKR. Under året fick Ing-Marie Wieselgren ett postumt pris från organisationen kring EMental Health International Collaborative.

SKR har under året genomfört en intervjustudie för att klargöra möjliga vägar framåt för ett bärkraftigt internationellt samarbete, till exempel inom den nationella strategin för psykisk hälsa och suicidprevention (som är under framtagande) samt SKR:s *Positionspapper för psykisk hälsa*, som förväntas beslutas under våren 2023.

2.2 Utvecklingsarbete i syfte att stödja en ökad tillgänglighet till första linjen insatser för barn och unga och till barn- och ungdomspsykiatri

Aldrig tidigare har så många barn och unga sökt hjälp för psykisk ohälsa. Aldrig tidigare har heller barn- och ungdomspsykiatri (BUP) träffat så många barn som de gör idag – och behovet fortsätter att öka.

Det är många insatser som görs, och som behöver göras, för att fler ska få hjälp. Mellan åren 2017 och 2021 ökade antalet aktuella barn och unga inom BUP med 14 procent, vilket motsvarar ca 17 700 patienter. och antalet årliga besök ökade med 160 000, eller 16 procent.

Under 2021 var 6,2 procent av alla barn och unga 0–17 år i kontakt med BUP, vilket är en ökning från 5,5 procent 2017 och en förhållandevis hög andel i internationell jämförelse. Inom BUP dominerar flickor i åldersgruppen 13–17 år och pojkar i åldersgruppen 7–12 år.

Trots att antalet möten med barn och unga på BUP är högre än nånsin, finns en fortsatt bristande tillgänglighet vilket förklaras av att efterfrågan på vård ökat ännu mer.

I december 2022 fick 64 procent av barn och unga ett första besök på BUP inom 30 dagar, 45 procent en utredning inom 30 dagar och 63 procent påbörjade en behandling inom 30 dagar. Tillgängligheten varierar mellan regionerna.

Under 2022 presenterade tillgänglighetsdelegationen sin analys när det gäller tillgänglighet och väntetider. Bland annat ansåg utredningen att målsättningen om 30 dagar till första bedömning, och ytterligare 30 dagar till fördjupad utredning eller behandling inom BUP, inte bör lagstadgas som en del av en differentierad vårdgaranti. Utredningen föreslog även att samtliga regioner skulle införa en mottagarfunktion för att underlätta för barn och unga att få tillgång till vård på rätt nivå och då påverka tillgängligheten.

2.2.1 Stöd till de yngsta barnen

Under våren 2022 fortsatte seminarieserien om små barn som växer upp i utsatta områden/grupper. Seminarierna vände sig till alla som i sitt arbete möter barn 0–5 år, som behöver kompensatoriskt stöd från samhället för att få en bra start i livet. Syftet med seminarierna var att sprida kunskap om främjande och förebyggande insatser samt vara ett forum för erfarenhetsutbyte. Seminarierna har bidragit till diskussionen om hur verksamheter som arbetar med små barn och föräldrar bättre kan arbeta tillsammans för att stärka förutsättningarna till mer jämlika förutsättningar till utveckling och hälsa hos barn som växer upp i utsatta områden.

2.2.2 Elevhälsobaserade modeller har prövats

SKR har sedan 2018 gett stöd åt det utvecklingsarbete där tio regioner, tillsammans med ett antal kommuner inom regionen, tar fram gemensamma arbetssätt för att ge tidiga kvalitativa insatser för psykisk hälsa utifrån lokala förutsättningar och behov.

Målet är att utveckla elevhälsobaserade modeller för att förstärka elevhälsan, så att den kan fungera som en första linje för psykisk hälsa i samverkan med socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Under 2021 togs en skrift fram med de erfarenheter och den kunskap som SKR fått i detta arbete. Skriften publiceras under våren 2022. Intresset för seminarierna har varit stort och nya seminarier planeras att genomföras under 2023.

2.2.3 Första linjen fortsätter att utvecklas

Sedan 2015 har chefer inom hälso- och sjukvårdens första linjeverksamheter på primärvårdsnivå samlats med stöd av SKR. Under året har chefsnätverket nått en större samsyn rörande behandlingsutbud och stegvisa insatser. Förslag har formulerats, framtaget ur ett barnrättsperspektiv, till uppdrag för första linjens hälso- och sjukvård för psykisk ohälsa. Förslaget diskuteras nu i respektive region.

Gemensamma definitioner av begrepp kopplat till psykisk hälsa och aktuella vårdnivåer har även implementerats i första linjeverksamheternas arbete. Sammantaget har årets arbete bidragit till en ökad samsyn mellan många olika aktörer kring första linjens uppdrag och innehåll, vilket bidrar till en mer jämlik vård i landet.

SKR har tagit fram en rapport⁵ för att ge en bild av det aktuella läget över landet, vad som uppnåtts och vilka utmaningar som återstår inom första linjen för barn och unga. Rapporten visar att samtliga regioner har beslutat om ett första linjeuppdrag. Organiseringen är på primärvårdsnivå och ser olika ut i regionerna. Första linjeverksamheterna har i många regioner, liksom BUP, svårt att leva upp till vårdgarantin. En förhoppning är att de samlade erfarenheterna kan ge fortsatt inspiration till förbättringsarbete i regioner och kommuner och utgöra ett underlag för fortsatt regional och nationell dialog kring gemensamma frågor angående första linjen och samverkan med BUP.

2.2.4 En mottagarfunktion utvecklas i många regioner

I ungefär hälften av regionerna pågår sedan ett par år tillbaka ett arbete med att implementera gemensamma mottagarfunktioner för primärvården och specialistpsykiatri, ibland kallade En väg in (EVI). Mottagarfunktionerna innebär att barnet eller föräldern vänder sig till en och samma instans och får råd, hänvisning eller en tid för besök på rätt vårdnivå. Det ökar tydligheten kring var barn och unga samt deras familjer ska vända sig när barnen behöver stöd. Det blir en gemensam hantering av inkommande ärenden, i kombination med möjlighet till tidig bedömning av behov och snabb triagering till rätt

⁵ Rapport Första linjen för barns och ungas psykiska hälsa 21/22
https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/06/La%CC%88gesrapport-Fo%CC%88rsta-linjen-2022_final_.pdf

vårdnivå, alternativt till annan huvudmans verksamhet, samt en ökad tillgänglighet till vård.

En mottagarfunktion med hög kompetens, som har mandat att fördela inkommande ärenden och ge tid i samband med intervju, har potential att förbättra tillgängligheten. Det kan även minska det administrativa arbetet, ge regionen bättre överblick över hur behoven och resurserna ser ut, samtidigt som det underlättar för barn och familjer att hitta rätt.

Under 2022 utarbetades en rapport som beskriver tio regioners mottagarfunktioner⁶. Syftet med rapporten är att fungera som underlag i diskussionen om hur mottagarfunktionerna kan vidareutvecklas och stärkas samt fungera som inspiration och stöd för regioner som ännu inte har en gemensam mottagarfunktion.

Det har också utarbetats ett gemensamt dokument med grundkomponenter för en mottagarfunktion som ger stöd för utformningen av en effektiv mottagarfunktion och kompetent triagering.

Sedan 2019 ger SKR stöd åt den chefsgrupp som har ansvar för att utveckla och driva regionala mottagarfunktioner för barn psykisk hälsa. Under 2022 har SKR regelbundet bjudit in chefer och verksamhetsutvecklare inom hälso- och sjukvårdens mottagarfunktioner för utbyte av erfarenheter, informationsinhämtning, omvärldsbevakning och kunskapsdelning. Tillsammans har gruppen bland annat diskuterat:

- Definitioner begrepp kopplat till psykisk hälsa.
- Verktyg för strukturerad rådgivning, bedömning och uppföljning, inklusive en fördjupad diskussion om hur man använder verktyget BCFPI.
- Tekniska lösningar för informationsöverföring.
- Tillgången till rådgivning och information om egenvård till invånare.

2.2.5 Stöd till utveckling inom barn- och ungdomspsykiatri

SKR har återkommande dialoger med verksamhetschefer, verksamhetsutvecklare och andra företrädare för barn- och ungdomspsykiatri (BUP) för att få en bild av verksamheternas situation och framtidsvision. Under året har SKR

⁶ Rapporten En väg in till hälso- och sjukvård <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/12/En-vag-in-till-var-d-till-halso-och-sjukvard-for-barns-psyiskiska-halsa.pdf>

efter förfrågan från regionernas BUP-chefer utarbetat ett förslag på ett uppdrag för BUP som stämmer överens med förslaget som är framtaget inom första linjen. Utöver detta arbete har även ett gemensamt arbete påbörjas för att få ihop frågorna, där man prioriterat att arbeta med stegvisvård mellan mottagarfunktioner, första linjen och BUP.

Förbättrat omhändertagande vid NP-Problematik

På efterfrågan från regionerna har SKR anordnat digitala möten med tema ”Effektivare vård för patienter med neuropsykiatrisk problematik för erfarenhetsutbyte”. Vid dessa deltog utöver representanter från vuxenpsykiatri, primärvård och BUP även från Nationell arbetsgrupp adhd (NAG adhd).

Utbildningsportal för BUP

SKR har under flera år arbetat med att stödja och med jämna mellanrum kartlägga barn- och ungdomspsykiatri i deras arbete. Den webbaserade utbildningsportalen⁷ som tagits fram i samverkan med BUP-kliniker och Svensk Förening för Barn- och Ungdomspsykiatri (SFBUP) har under 2022 fortsatt att användas, även av en del vuxenpsykiatriska kliniker.

Utbildningsportalen för BUP samlar filmer och dokument med relevans som kan användas i utbildningssyfte för personal. Materialet är tänkt att underlätta vid introduktion av nyanställda samt bidra till kunskapsför djupning. Majoriteten av det material som finns i portalen är framtaget av BUP-verksamheter, men det finns även material från exempelvis Deplyftet, Barnombudsmannen, Socialstyrelsen och patientorganisationer.

Antalet digitala kontakter ökar

Pandemin har medfört en dramatisk ökning av andelen distanskontakter som nu utgör närmare 40 procent av alla besök inom BUP. Detta är positivt och ökar tillgängligheten på flera plan. Utöver distanskontakter finns tjänsten *Stöd och behandling* vilken samtliga regioner är anslutna till. Där kan regionerna upphandla eller utveckla egna stöd och behandlingsprogram.

Under de senaste åren har det skett en utveckling för såväl anhöriga till barn och ungdomar samt av enskilda program som riktar sig till barn eller unga.

⁷ [Uppdrag Psyisk Hälsas webbplats, Utbildningsportal för BUP](https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/bup-barn-och-ungdomspsykiatri/utbildningsportal-for-bup/)

<https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/bup-barn-och-ungdomspsykiatri/utbildningsportal-for-bup/>

Program för anhöriga samt för barn och ungdomar finns inom till exempel adhd, Autism, ångest, oro, sömn, ätstörningar och tvångssyndrom.

2.2.5 Ungdomsmottagningar

Under vintern 2022/23 genomförde SKR en kartläggning med fokus på hur Sveriges ungdomsmottagningar arbetar med insatser på området psykisk hälsa. Resultatet av kartläggningen presenteras under våren 2023.

Ungdomsmottagningarna är en viktig verksamhet som bidrar till ungas sexuella och reproduktiva hälsa. I ökad utsträckning har verksamheterna också blivit viktiga aktörer när det gäller ungas psykiska hälsa. Uppdragen ser olika ut och är ibland inte så tydliga i relation till psykisk ohälsa. Frågan om vilket uppdrag ungdomsmottagningar har idag och kan ha framöver är en aktuell i många regioner och kommuner och något som SKR fortsätter att följa.

2.3 Stöd till det lokala och regionala suicidpreventiva arbetet

Suicidprevention är ett ansvar för hela samhället och därför behövs tydliga, gemensamma strategier. SKR stöder arbetet genom att hitta former för att understödja lokala samarbeten mellan kommuner och regioner. Utformning av fysisk miljö kan motverka suicid

Den breda samverkan mellan berörda aktörer i samhället, som kommunernas skola, socialtjänst, samhällsbyggnad och räddningstjänst, samt verksamheter inom regionen som psykiatri, övrig hälso- och sjukvård och kollektivtrafik, tillsammans med Polisen, Trafikverket, Länsstyrelsen samt aktörer i civilsamhället behöver utvecklas för att kunna agera på larm eller signaler om suicidrisk hos en person.

Även i den fysiska samhällsplaneringen behöver suicidprevention beaktas i högre grad. Stöd för detta finns i SKR:s skrift *Förebygga suicid i fysisk miljö*⁸ som under året spridits i olika sammanhang. Bland annat presenterades den vid tre olika länsgemensamma träffar på inbjudan från medlemmarna.

⁸ SKR:s webbplats, skriften *Förebygga suicid i fysisk miljö*
<https://skr.se/tjanster/merfranskr/rapporterochskrifter/publikationer/forebyggasuicidifysiskmiljo.28586.html>

Stödinsatser bidrar till att fler kommuner upprättar handlingsplaner

2022 års överenskommelse om insatser inom området psykisk hälsa innehöll liksom tidigare års överenskommelse en tydlig satsning på det gemensamma suicidpreventiva arbetet för regioner och kommuner. Detta har bidragit till ett ökat fokus på frågan, genom framtagande av handlingsplaner och mer samverkan mellan region och kommun, men även mellan andra aktörer såsom räddningstjänst, polis och länsstyrelser.

Det faktum att medlen varit länsgemensamma tycks ha bidragit till att driva på arbetet på området. Ett tecken på det är att antalet kommuner som angett att de har en suicidpreventiv handlingsplan har ökat från cirka 20 procent år 2020 till över 60 procent år 2022. Handlingsplanerna är ett bra verktyg för det suicidpreventiva arbetet framåt och istället för att arbeta med att ta fram en plan är det alltför många kommuner som nu arbetar aktivt med suicidprevention utifrån dessa.

SKR skapar arenor för samverkan kring suicidprevention

För att stötta arbetet samordnar SKR en ny arena för arbetet med suicidprevention i kommuner. Två möten hölls under hösten med drygt 100 deltagare på varje träff. Den första hade tema *Hur arbetar man suicidpreventivt?* och den andra *Efterlevandestöd*. Detta utifrån önskemål hos kommunerna som uttryckt behov kring ökad kunskap och erfarenhetsutbyte på dessa områden.

Öppen samordning för psykisk hälsa⁹ som ägt rum varannan vecka under 2022, undantaget sommarmånaderna. Normalt deltar mellan 30-50 personer från olika aktörer, som regionala samordnare för suicidprevention, folkhälsosamordnare i kommuner, representanter från Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen. Under hösten ökade antalet deltagare. Ett exempel på mötestema var *Hur når vi männen?* Som lyfts då män är starkt överrepresenterade bland personer som dör i självmord, men som inte söker hjälp vid suicidtankar i samma utsträckning som kvinnor. Suicidprevention är

⁹ [Uppdrag Psyisk Hälsas webbplats, Öppen samordning för psykisk hälsa](https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/kraftsamling/oppen-samordning-for-psyisk-halsa/)

<https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/kraftsamling/oppen-samordning-for-psyisk-halsa/>

även ett område på stödlistan för psykisk hälsa i kristid¹⁰ som uppdaterats under året.

Samverkan i det suicidpreventiva arbetet har även skett med aktörer inom Kraftsamling för psykisk hälsa och genom deltagande i Folkhälso-myndighetens nationella samordning för suicidprevention.

Suicidprevention finns med som en del i de kunskapsmaterial som sammanställs inom Nationellt programområde psykisk hälsa i form av gemensamma texter.. Texterna finns i samtliga vård- och insatsprogram, det gäller framför allt texten ”Strukturerad klinisk bedömning av suicidrisk” som färdigställts under året.

2.4 Innovationsstöd och samordning för förbättrad tillgänglighet med mobila lösningar, inklusive vård och behandling på distans, och effektiva och ändamålsenliga lösningar för transporter av patienter liksom uppföljning av satsningen på mobila lösningar

2.4.1 Prehospital akut psykiatrisk vård – mobila lösningar

Inom ramen för överenskommelsen ska regionerna vidareutveckla mobila lösningar, eller liknande arbetsmodeller, med syfte att öka kvaliteten på och tillgängligheten till akutpsykiatriska bedömningar. Utöver detta utannonserade Socialstyrelsen, på uppdrag av regeringen, möjligheten att söka statsbidrag för utveckling av den prehospitala akutsjukvården för patienter med psykisk ohälsa.

SKR har gett stöd till kommunernas och regionernas utvecklingsaktiviteter inom området mobila lösningar och akut psykiatri genom att ha utarbetat *Sekretess inom prehospital akutpsykiatri – en vägledning*¹¹, som ger ett kortfattat konkret stöd när det gäller sekretess och informationsöverföring vid

¹⁰ [Uppdrag Psykisk Hälsas webbplats, Stödlista: Psykisk hälsa i kristid](https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/kraftsamling/stodlista-psykisk-halsa-i-kristid/)

<https://www.uppdragpsykiskhalsa.se/kraftsamling/stodlista-psykisk-halsa-i-kristid/>

¹¹ Rapporten Sekretess inom prehospital akutpsykiatri – en vägledning

<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/sekretessinomprehospitalakutpsykiatri/ envagledning.68262.html>

samverkan mellan exempelvis ambulanssjukvård, larmcentral, psykiatri, polis, primärvård, räddningstjänst och socialtjänst.

Under året genomfördes fyra webinarium riktade till aktörer inom området prehospital akutpsykiatri; ambulanssjukvården, specialistpsykiatri och polisen. Syftet var att dela erfarenheter, sammanställa vilka behov som finns samt att kunna sprida goda exempel och förslag på lösningar. Fokus för webinarierna var Socialstyrelsens arbete och redogörelser, samarbete mellan hälso- och sjukvården och polisen, kompetensutveckling och vägledning för sekretess samt att utveckla digitalt stöd. Under våren och hösten genomförde SKR dialoger med majoriteten av regionerna för att bidra till samverkan och få ökad kännedom om regionernas samarbete inom det prehospitala akutpsykiatri.

Under 2021 var SKR med i region Stockholms arbete med att utarbeta en utbildning om psykisk ohälsa riktad till ambulanssjukvården. Målet var att fler regioner skulle kunna ta del av utbildningarna för att höja kompetensen inom hela kåren. Under 2022 färdigställdes en instruktörsutbildning så att en region i sin tur kan utbilda sina medarbetare. Följande regioner har deltagit i utbildningen: Skåne, Blekinge, Kronoberg och Stockholm. Region Gotland utbildade all personal med stöd av region Stockholm.

Nationell stödstruktur bidrar till stark utveckling av mobila lösningar

Sedan 2020 har SKR utvecklat en struktur för att bidra med kunskapsutveckling och utbyte mellan regionerna genom seminarier och kanaler för att snabbt kunna kommunicera information som berör de som arbetar med prehospital akutpsykiatri.

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att kartlägga den prehospitala vården och, utifrån kartläggningen, lämna förslag på hur den prehospitala vården kan utvecklas, effektiviseras och stärkas på ett ändamålsenligt och kostnadseffektivt sätt. Inom ramen för uppdraget ingår även att följa upp och utvärdera regeringens satsningar på ambulanssjukvården 2021–2023.

I samarbete med SKR skickade Socialstyrelsen ut frågor till verksamhetschefer inom psykiatri i samtliga regioner. Svar inkom från tolv regioner: Blekinge, Dalarna, Jämtland/Härjedalen, Norrbotten, Skåne, Stockholm, Sörmland, Uppsala, Värmland, Västra Götaland, Örebro samt Östergötland och sammanfattas nedan. Enkäten visar att det pågår en intensiv utveckling av mobila lösningar inom ramen för överenskommelsen om psykisk hälsa.

Kartläggningen visar även att det i storstadsregionerna, Skåne, Stockholm och Göteborg, finns psykiatriska resurser som kan larmas ut via 112. Dessa resurser är i Skåne och Stockholm integrerade i ambulanssjukvården medan uppdraget i Göteborg åligger den psykiatriska akutmottagningen.

I dessa regioner har man sett att behovet av psykiatriska ambulanser är som störst kvälls- och nattid. I andra regioner har ambulansen, polisen och räddningstjänsten ofta ett icke-formaliserat uppdrag att utföra akuta insatser efter larm till 112. I vissa regioner finns mobila team som kan aktiveras via larmcentraler efter en första bedömning av ambulans.

När det gäller vårdintyg har några regioner upphandlat tjänsten och tar hjälp av jourläkarbilar medan i flertalet regioner har jourläkare inom primärvården uppdraget och beredskap för hembesök för vårdintygsbedömningar. Ibland är det psykiatrin som åker till kända patienter. När det gäller organiseringen av akuta patienttransporter efter att vårdintyg har utfärdats, eller vid psykiatrisk heldygnsvård, så finns olika lösningar i form av att psykiatriambulanser, mobila team, kan dessa sköta transporterna till sjukvården medan det ibland är det ambulansen uppdrag. I vissa regioner saknas dock resursen och då kan det vara polisen som sköter transporten.

2.4.2 Digitalisering

Användningen av digitala verktyg har gjort ett utvecklingsprång under pandemin. Det sker en snabb utveckling av nya lösningar för såväl egenvård, behandling och digitala möten som för administration och kommunikation i regioner och kommuner. Det finns stora vinster i att samordna utvecklingen och under året har SKR ordnat regelbundna möten för erfarenhetsutbyte och samskapande. Pandemin har medfört en dramatisk ökning av andelen distanskontakter som nu utgör närmare 40 procent av alla besök inom BUP och 30 procent inom vuxenpsykiatrin. Det ökar tillgängligheten, vilket är positivt, samtidigt som det under en lång tid framöver kommer att finnas personer som av olika anledningar inte har möjlighet att använda – eller tillgång till -digitala hjälpmedel.

Genombrottsplattform underlättar utvecklingsarbete

För att stötta det systematiska förbättringsarbetet i regionala och kommunala verksamheter erbjuder SKR fortsatt e-verktyget Genombrott.nu¹² samt stöd för dess användning. Likt föregående år har utbildningar som hållits i verktyget. Verktyget stöder arbetet med att förbättra och utveckla verksamheter genom metoden Plan, Do, Study, Act (PDSA). Idag är 873 arbetsplatser anslutna till verktyget. Med hjälp av Genombrott.nu har det enligt PDSA hittills genomförts 6 895 förbättringsidéer.

Stor ökning av stöd- och behandlingsprogram på nätet

Plattformen för Stöd och behandling (SoB) möjliggör för regioner, och privata vårdgivare med vårdavtal, att erbjuda invånare stöd- och behandlingsprogram via internet. Tjänsten har varit i drift sedan 2015 och samtliga regioner är anslutna till tjänsten via 1177 Vårdguiden. Genom att använda SoB kan vårdgivare öka tillgängligheten till behandlingar samt erbjuda fler former för kontakt med hälso- och sjukvården utifrån invånarens behov.

2022 samlade SKR in uppgifter från samtliga regioner om vilka program de erbjuder via plattformen SoB med syftet att följa utvecklingen. Resultatet presenteras i rapporten *Program på Stöd- och behandlingsplattformen: En nulägesbeskrivning 2022*¹³, som kan användas som underlag för regioner som vill utöka sitt utbud av stöd- och behandlingsprogram.

Kartläggningen visar att 493 program erbjuds i SoB-plattformen vilket kan jämföras med cirka 300 program år 2021. Ytterligare 65 program beskrevs 2022 att de var under utveckling. Ungefär två tredjedelar av programmen kategoriserades inom området psykiatri, psykisk hälsa och välbefinnande.

Det är av stor vikt satt de program som erbjuds på plattformen håller god kvalitet. Därför har SKR tagit fram en process för att hjälpa medlemmar att ta fram nya internetbaserade program, men även för val av befintliga program. SKR har också tillsatt en arbetsgrupp vars uppgift är att granska de program om

¹² [Webbplatsen Genombrott.nu](https://www.genombrott.nu)

<https://www.genombrott.nu/>

¹³ Rapporten Program på Stöd- och behandlingsplattformen: En nulägesbeskrivning 2022
<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/programpastodochbehandlingsplattformensob.66830.html>

psykisk ohälsa som finns på SoB. Arbetet har påbörjats genom att se över granskningsmallar och samla in uppgifter om programmen.

Regioner och kommuner främjar psykisk hälsa genom digitala stöd

Under 2022 genomfördes sju digitala möten på temat Digitala stöd för att främja psykisk hälsa. Deltagare på mötena var främst från regionerna och en mindre del från nationell nivå, civilsamhälle och kommuner. Syftet med mötena är omvärldsbevakning inom området samt erfarenhetsutbyte och inspiration för fortsatt digital utveckling inom området psykisk hälsa. Varje gång har det varit mellan 40 och 100 deltagare. Mötena är uppskattade och deltagarna är återkommande.

Områden som har tagits upp är:

- Internationell utveckling inom digital psykisk hälsa, SKR.
- Olika stöd och behandlingsprogram och digitala kontakter för barn och unga.
- Att följa upp och utvärdera program genom kvalitetsregister och annan utvärdering av distansstöd.
- Telefon och psykologisk videobehandling.
- Kartläggning av SoB, juridiska förutsättningar att använda program samt Ineras utveckling av tjänsten.
- Behandlingar för adhd, PTSD, egenvård och anhörigstöd.
- Nedslag hos kompetenscenter för välfärdsteknik, psykologpartners.
- Chat Pal Norrbotten, VR och Chattbot, VGR.

FamiljehemSverige

E-tjänsten FamiljehemSverige har fortsatt drivits och vidareutvecklats av SKR.. Syftet med tjänsten är att underlätta socialtjänstens arbete med att på ett säkert sätt ta emot intresseanmälningar för att bli familjehem, jourhem, kontaktfamilj och kontaktperson.

Under året hade webbsidan FamiljehemSverige cirka 35 300 unika besökare. Drygt 5 800 unika intresseanmälningar till att bli familjehem, jourhem, kontaktfamilj eller kontaktperson skickades in och utöver detta genomfördes drygt 10 600 självtest av de som funderar på att åta sig ett av uppdragen. Statistiken ligger i nivå med de två tidigare åren. I slutet av året var 128 kommuner anslutna till FamiljehemSverige, varav sex kommuner tillkommit

under 2022. Dessa 128 kommuner bebos av knappt 58 procent av Sveriges befolkning.

SKR arrangerade även två digitala erfarenhetsutbyten för anslutna kommuner med teman kring bland annat kommunernas egen marknadsföring och arbete kring biologiska barn i familjehem.

2.5 Inventering av pågående utveckling och erfarenhetsutbyte samt analys av framgångsfaktorer och hinder med särskilt fokus på samverkan och stöd för arbete och sysselsättning

2.5.1 Sociala investeringar och utfallskontrakt

SKR har under många år arbetat med frågan hur det kan skapas incitament för att satsa på tidiga och förebyggande insatser för psykisk hälsa genom sociala investeringar och utfallskontrakt.

Utifrån detta arbete kan det konstateras att det behövs:

- Utvecklas sätt att styra mot det som vi vet ger positiva utfall enligt vetenskap och beprövad erfarenhet.
- Hittas sätt att styra mot det som ger utfall på sikt, inte bara omedelbart.
- Hittas sätt att styra över sektorsgränser (där investeringarna sker av en huvudman, men utfallen kommer inom en annans område).

SKR har över tid, i samarbete med olika kommuner, prövat former för att arbeta med sociala investeringar. Under 2022 färdigställde SKR och RISE en gemensam förstudie finansierad av Vinnova om behovet och förutsättningarna för utfallsfinansiering i Sverige. Förstudien¹⁴ visade att det fanns ett intresse för metoden bland politiker och tjänstemän på olika nivåer. Vinnova har därefter uttryckt intresse för att, i samverkan med RISE och SKR, genomföra en pilot med stöd av en myndighetsdelegation för att tillsammans med ett antal

¹⁴ Rapport om förstudien Nationell utfallsfinansiering och stöd för tvärssektoriella och tidiga insatser. (SKR & RISE, 2022) <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/04/220404-Nationell-utfallsfinansiering-och-stod-for-tvarsektoriella-och-tidiga-insatser.pdf>

kommuner pröva en modell för utfallsfinansiering inom området trygghet och förebyggande insatser mot ungdomskriminalitet (planerad projektstart 2023).

Arbetsmiljö och hälsa i fokus - en social investering

SKR inledde 2016 utvecklingsarbete för att stödja kommuner och regioner att adressera den alltmer tydliga kopplingen mellan psykisk ohälsa och sjukfrånvaro. En del av arbetet fokuserade på att hitta bättre vägar för att införa systematiskt förebyggande arbetsmiljöarbete. Baserat på tidigare erfarenheter från sociala investeringar och sociala utfallskontrakt ville SKR undersöka om det var möjligt att identifiera ett ekonomiskt case för kommuner att investera i förebyggande insatser för att minska sina kostnader för sjukfrånvaro, trots att staten står för en stor del av dessa kostnader genom sjukförsäkringen.

Örnsköldsvik och Botkyrka blev de två kommuner där pilotprojektet *Arbetsmiljö och Hälsa i Fokus* bedrivits under 2018-2020 i syfte att förebygga och minska korttidsjukfrånvaro och för att stödja en mer hälsofrämjande organisation.

Arbetet genomfördes, förutom med kommunerna, i samarbete med RISE och Aino Health som varit utförare för en del av insatserna i Botkyrka och motsvarande insatser bedrevs av Previa i Örnsköldsvik.

Utvärderingen¹⁵, som färdigställdes 2022, visar att antalet nettodagar korttidsfrånvaro minskade jämfört med referensperioden under de första 17 månaderna (fram till att pandemin slog igenom i mars 2020) i Botkyrka och Örnsköldsvik. Det går inte att veta hur korttidsfrånvaron hade utvecklats under resterande projekttid utan pandemin, men baserat på hypotesen som föranledde projektet och erfarenheter från andra håll finns det goda skäl att anta att projektets insatser varit effektiva för att minska korttidsjukfrånvaron i båda pilotkommunerna. Den sociala investeringen lönade sig både för den upphandlade verksamheten och för kommunen under den första perioden innan Covid-19 kom till Sverige.

¹⁵ Utvärdering Botkyrka: <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/04/Arbetsmiljo-och-halsa-i-fokus-Botkyrka.pdf>

Utvärdering Örnsköldsvik: <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/04/Arbetsmiljo%CC%88-o-Ha%CC%88sa-Ornskoldsvik-Rapport.pdf>

PulsSmart

Mellan hösten 2019 och våren 2022 har SKR tillsammans med Sundsvalls kommun, Region Blekinge, Olofströms kommun och Karlskrona kommun genomfört projektet PulsSmart med utvärderingsstöd från RISE och initial finansiering från Vinnova. Syftet med projektet har varit att pröva och utvärdera en modell för att öka elevers fysiska aktivitet i skolan och därigenom förbättra deras psykiska välbefinnande, koncentrationsförmåga och skolprestation.

Utvärderingen¹⁶, som gjorts med både kvantitativ och kvalitativ metod, ger en svag indikation på att PulsSmart förbättrat elevernas koncentrationsförmåga och eventuellt förbättrat välbefinnandet bland de elever som hade lägst startvärden för det senare. Ingen signifikant effekt syntes på resultatet i de nationella proven. Enkäter och intervjuer visar att PulsSmart varit en positiv upplevelse bland många elever och medarbetare och i de kommuner som varit involverade i projektet tar man med sig lärdomarna från PulsSmart andra satsningar på rörelse under skoltid.

2.5.2 Arbetsmiljö och psykisk hälsa

Psykisk ohälsa som diagnosgrupp är den största sjukskrivningsorsaken. Det bidrar även till svårigheterna med kompetensförsörjning. Att arbetsplatser främjar psykisk hälsa och välbefinnande är därför viktigt för hela samhället. SKR har gett stöd till kommuner och regioner i deras roll som arbetsgivare för att bidra till återhämtning och minskad stress på arbetsplatser samt gett stöd för att minska sjukfrånvaro och stödja återgång i arbete på arbetsplatser med hög och ökande sjukfrånvaro.

Riskorienterat arbetssätt

SKR har, utifrån forskning om sjukfrånvaro samt analysarbeten i åtta kommuner och fem regioner, sedan 2017 genomfört ett utvecklingsarbete som syftar till att förebygga sjukfrånvaro och bidra till friska arbetsplatser. Arbetet kallas *Riskorienterat arbetssätt* och har visat flera positiva resultat i hur man kan påverka sjukfrånvaro. Det kan beskrivas vara en förstärkning av ett systematiskt arbetsmiljöarbete och är utformat för att fungera i både kommuner och regioner.

¹⁶ Utvärdering av PulsSmart <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/skola-och-elevhalsa/pulssmart/>

De viktigaste resultaten, som utvärderingar i två regioner och två kommuner visat, är att medarbetare och chefer är nöjda med arbetssättet och att det har lett till minskad sjukfrånvaro samt minskade kostnader. För att möjliggöra för fler kommuner och regioner att påverka sjukfrånvaron har SKR under 2022 genomfört 18 informationstillfällen för att beskriva vad Riskorienterat arbetssätt innebär. Det har resulterat i att SKR har genomfört fyra introduktionsutbildningar och sex fördjupningsutbildningar vilket totalt har samlat sju regioner och 32 kommuner. Utöver det har samma upplägg genomförts för större delar av Region Gävleborgs HR-organisation. Det har också genomförts gruppträffar och handledning till ett antal kommuner och regioner.

Två specialiserade utbildningar för att underlätta uppföljning och utvärdering genomfördes för en region och tio kommuner.

En tidigare utarbetad forskningsöversikt har uppdaterats och i anslutning till den genomfördes ett särskilt seminarium om översikten.

Kollegial handledning

Ett flertal studier har konstaterat att reflektion tillsammans med kollegor kan utgöra en form av återhämtning, något som varit betydelsefullt under pandemin. SKR har i samarbete med Helsingborgs stad erbjudit utbildningar i metoden kollegial handledning. Syftet med handledningsmetoden är att utveckla ett främjande och hållbart arbetssätt för medarbetare, bidra till att öka förmågan att reflektera över sådant som sker i krävande arbetssituationer och utveckla hållbara relationer på arbetsplatsen.

Kollegiala samtalsgrupper kan även öka kompetens inom ledarskap och teamarbete. Utbildningsupplägget har bestått av två digitala träffar à 4 timmar samt uppföljande möte om 90 minuter vid ett tillfälle. Sammanlagt har 19 personer som har kommit från sju kommuner och tre regioner utbildats under året. En fördjupningsutbildning med syfte att stärka rollen som handledare genomfördes under en heldag och där deltog 13 personer från tre kommuner och en region.

2.6 Stöd till utveckling av den psykiatriska traumavården

För att stödja utvecklingen av krisstöd och traumabehandling har SKR anordnat två välbesökta webinarium om små barn respektive vuxna som upplevt krig och konflikter. Tillsammans med Röda korset har det även anordnats ett

frukostseminarium kring tortyröverlevare. Under 2022 har delarenan Migration och psykisk hälsa inom ramen för SKR:s kraftsamling ordnat ett antal samordningsmöten där traumavård varit ett av temana som man utbytt erfarenheter om.

2.6.1. Traumastödet

Traumastödet togs fram 2019 på efterfrågan från medlemmar som ett material för att arbeta i grupp med personer som har upplevt trauma. Syftet är att öka möjligheterna att ge stöd i tidigt skede samt öka tillgängligheten till stöd för personer som har upplevt trauma och har kvarstående besvär. Sex digitala informationsträffar har genomförts under året för att sprida kännedom om Traumastödet. Ett digitalt samarbetsrum för att dela erfarenheter och reflektioner finns för de som gått utbildningen.

2.7 Stöd till uppföljning och systematiskt förbättringsarbete på verksamhetsnärnivå med särskilt fokus på kvalitet i vård och behandling vid samsjuklighet samt att minska behovet av tvångsvård och tvångsåtgärder

2.7.1 Psykiatrisk tvångsvård – Fokus trygg och meningsfull heldygnsvård med minsta möjliga behov av tvång

Tvångsåtgärder kan vidtas med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT) och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård (LRV). Regionerna har ett stort ansvar för att utföra dessa åtgärder på ett sådant sätt så att de inte kränker individens grundlagsfästa fri- och rättigheter.

Arbetet med att utveckla innehållet i heldygnsvården och förebygga behovet av tvång och tvångsvårdsåtgärder behöver vara en del av ett systematiskt förbättringsarbete. SKR har under många år arbetat med frågan, bland annat i projektet Bättre vård - mindre tvång och under 2022 har SKR fokuserat på att stödja regionerna att utveckla den psykiatriska tvångsvården genom att erbjuda en arena för erfarenhetsutbyte och dialog kring psykiatrisk heldygnsvård och tvångsvård samt genom att bjuda in regioner och brukarföreningar till ett fortsatt utvecklingsarbete.

SKR har skapat nätverk kring självmord inläggning och samarbetat med Socialstyrelsen som haft ett regeringsuppdrag kring frågan. Samarbetet har omfattat seminarier och andra stödinsatser.

Tillsammans med personer med egen erfarenhet av tvångsvård samt chefer och verksamhetsutvecklare inom regionerna har skriften Grundkomponenter¹⁷ för en trygg och meningsfull heldygnsvård med tillhörande affisch arbetats fram. Grundkomponenterna, 13 till antal, beskriver den psykiatriska omvårdnaden som bidrar till att göra heldygnsvården trygg och meningsfull.

Materialet vänder sig till personal inom såväl vuxen- som rättspsykiatri samt barn- och ungdomspsykiatri som arbetar med heldygnsvård. Syftet är att tydliggöra vad alla som vårdas behöver erbjudas för att påbörja sin återhämtning, inklusive planering och genomförande av en trygg utskrivning. Även personal inom HVB-verksamheter, såväl statliga som kommunala, kan använda sig av materialet efter smärre justeringar av begrepp. Materialet utgår från vårdvetenskaplig forskning, utredningar och dialog med patient- och brukarföreträdare samt forskare inom omvårdnad i psykiatrisk heldygnsvård.

I arbetet har lärdomar dragits av utvecklingsarbeten på området som pågår runt om i landet. Innehållet i skriften har stöd i såväl hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), Patientlagen (2014:821) och FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. Åtta digitala möten har hållits under året där en grundkomponent i taget presenterats och diskuterats. Mötena har varit uppskattade och både egnerfarna och personal från verksamheter inom kommun och region har deltagit och delat erfarenheter och kunskap. Hela processen av hur materialet togs fram som dess resultat har tagits emot positivt.

Samsjuklighetsutredningen föreslår i sitt slutbetänkande (SOU 2023:5) att det i verksamheter där det bedrivs psykiatrisk tvångsvård ska pågå ett ständigt arbete för en trygg och säker heldygnsvård. Förslaget bygger bland annat på det arbete som bedrivits av SKR inom ramen för överenskommelsen.

Behov av bättre rapportering

Utifrån arbetet med Bättre vård - mindre tvång och erfarenheterna från framtagandet av en trygg och meningsfull heldygnsvård ser SKR ett tydligt behov av mer lättillgänglig data över tvångsvård och tvångsåtgärder som stöd för lokalt förbättringsarbete. Detta har SKR lyft i dialoger med Socialstyrelsen.

¹⁷ Rapporten Trygg och meningsfull heldygnsvård

<https://skr.se/skr/tjanster/rapporterochskrifter/publikationer/tryggochmeningsfullheldygnsvard.67429.html>

SKR har även framfört till Inspektionen för vård och omsorg (IVO) att det finns behov av återkoppling och sammanställning av de rapporter som skickas in när tidsgränser för tvångsåtgärder överskrids, för att kunna utgöra underlag och möjliggöra ett fortlöpande systematiskt förbättringsarbete.

3. Fortsatt arbete

Under 2023 fortsätter arbetet inom ramen för den överenskommelse som tecknats mellan SKR och staten även för året. SKR har under många år drivit ett stöd- och utvecklingsarbete under ledning av Ing-Marie Wieselgren. Nu pågår aktiviteter för att lägga grunden för ett fortsatt arbete inom området i hennes anda.

Under våren planeras SKR:s styrelse är att besluta om *Positionspapper för psykisk hälsa* där utgångspunkten är att psykisk hälsa är en angelägen och gemensam samhällsutmaning. Regioner och kommuner behöver stöd och förutsättningar att ta sig an den och frågan kommer därför ha fortsatt hög prioritet. SKR samarbetar också med Socialstyrelsen och övriga myndigheter kring arbetet med att ta fram ett underlag för en nationell strategi inom området.

Insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2022

Slutrapport för SKR:s arbete inom ramen för överenskommelsen om insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2022.

Upplysningar om innehållet
Lisa Minell lisa.minell@skr.se

© Sveriges Kommuner och Regioner, 2023